

Dětská řeč a komunikace: Poznatky vývojové psycholingvistiky

Lucie Šebková (rec.)

Ústav speciálněpedagogických studií, Pedagogická fakulta
Univerzita Palackého v Olomouci

PRŮCHA, J. *Dětská řeč a komunikace: Poznatky vývojové psycholingvistiky*.
Praha: Grada, 2011.

Předmětem publikace Jana Průchy, představitele moderní pedagogiky a zakladatele České asociace pedagogického výzkumu je poskytnutí přehledu tuzemských i zahraničních výzkumů v oblasti vývoje dětské řeči u dětí do šesti let věku. Dle autora je kniha určena nejen studentům psychologie, pedagogiky, speciální pedagogiky, ale i širšímu okruhu čtenářů, kterými mohou být předškolní pedagogové či rodiče. Publikace tohoto druhu je na českém trhu ojedinělá. Informace o vývoji dětské řeči jsou českými čtenáři čerpány zejména z učebnic vývojové psychologie, kde jsou však často podávány stručně a z pohledu současných poznatků např. i z oboru logopedie ne vždy zcela přesně.

Odborný výklad seznamuje čtenáře s ontogenezí lidské řeči z pohledu vývojové psycholingvistiky, která se zkoumáním vývoje dětské řeči zabývá a operuje s pojmy dětský jazyk/řeč, osvojování jazyka, osvojování prvního jazyka a učení se jazyku. Vývojová psycholingvistika se vydělila z klasické

psycholingvistiky v 60. letech 20. století v souvislosti s teorií generativní gramatiky Noama Chomského. Z odborného pohledu je nutné podotknout, že koncepce Chomského není všeobecně přijímána. Autorem knihy jsou však komparovány i další teorie osvojování si jazyka (Piaget, Vygotskij, Tomasello a další). Smolík (2011) upozorňuje, že Průcha ztotožňuje nativistický přístup k osvojování jazyka s koncepcí dědičnosti předpokladů pro osvojování jazyka. Biologicky orientovaným výzkumům je v současnosti věnována velká pozornost, zejména v souvislosti s pochopením specifických jazykových poruch v raném dětství. Kniha je i přesto výjimečná svým zpracováním i obsahem. Přináší náhled na výzkum dětské řeči v historickém kontextu a pro českého čtenáře významný přehled zdrojů, z nichž můžeme čerpat aktuální poznatky o ontogenezi řeči. Systematický výzkum dětské řeči se v české vědě provádí jen ojediněle. Nejnovější studii, která vychází v roce 2014, uvádí ve své knize *Vývoj jazykových schopností v předškolním věku* autoři Seidlová Málková a Smolík. Výzkumný vzorek česky mluvících dětí je však pro zkoumání ontogeneze řeči velice podstatný. Ne vždy se můžeme řídit výsledky, které jsou v hojné míře publikovány v anglosaských zemích. Jiná situace ohledně výzkumu dětské řeči panuje na Slovensku, kde se systematický a longitudinální výzkum dětské řeči realizuje ve virtuální laboratoři na univerzitě v Prešově. Znalosti o osvojování fonologie, morfologie či syntaxe nám mohou významně přispět k rané diagnostice opožděného vývoje řeči či dalším narušením ve vývoji řeči. Jak bylo zmíněno výše, kniha je unikátní svým zpracováním, jelikož se při čtení publikace můžeme inspirovat k vlastnímu výzkumu. Autor neustále nabádá čtenáře k zamyšlení a často uvádí náměty pro další výzkum v různých oblastech.

Odborníkům věnujícím se předškolnímu vzdělávání kniha *Dětská řeč a komunikace* přináší informace nejen o tom, jak si děti osvojují komunikační dovednosti, ale i o tom, jak tyto dovednosti v reálné komunikaci uplatňují. Diferencovány jsou z lingvistického náhledu pojmy komunikativní kompetence, komunikační – pragmatická kompetence a komunikační kompetence. Dle autora knihy se tyto pojmy vztahují ke komunikačním aktivitám dospělých a pro účely teorie dětské řeči nebyl pojem komunikační kompetence explicitně vymezen, i když s ním operují rámcové vzdělávací programy pro předškolní a další vzdělávání. Hlavní problém je spatřován v obsahové charakteristice komunikační kompetence, která se neopírá o vědecké poznatky vztahující se ke skutečnému stavu komunikačních dovedností dětí v různých věkových obdobích a faktorům tyto dovednosti ovlivňující. Jak již bylo uvedeno, v českém prostředí jsou k dispozici jen sporadické vědecké poznatky o komunikačních dovednostech českých dětí. V oblasti výzkumu vlivu předškolní edukace na komunikační kompetence dětí bychom proto měli hledat odpověď na tyto otázky:

- Jak se v současné době české děti vyvíjejí po stránce řečové v důsledku působení předškolní edukace?
- Daří se působením předškolní edukace kompenzovat nepříznivé vlivy sociokulturního prostředí?
- Jaký je stav vývoje řeči ve všech jazykových rovinách v době zahájení školní docházky?

Autor čtenáře také informuje o pragmatické jazykové rovině, která byla ještě donedávna značně opomíjena a dětská řeč se popisovala pouze z pohledu

roviny foneticko-fonologické, lexikálně-sémantické a morfologicko-syntaktické. Přínosnými pro vzdělávání předškolních dětí shledávám podkapitoly věnující se podpůrné roli dospělých v rozvíjení komunikace a komunikaci dětí s dětmi. Zajímavou může být podkapitola pojednávající o výzkumu jazykového profilu komunikace předškolních pedagogů s dětmi v mateřské škole.

Poslední dvě kapitoly uvádí čtenáře do velice aktuálních témat, jimiž jsou sociální a zejména kulturní determinanty vývoje řeči a bilingvismus.

Spekulovat je možné nad odbornými pojmy překládanými Průchou z anglického jazyka do jazyka českého. I když autor uvádí, že výraz *materštiny* má již v českém jazyce ustálený význam, používá jej ve významu specifické řeči matek komunikujících s dítětem. V tomto ohledu by stála za to diskuse nad ponecháním původního anglického termínu „*motherese*“, „*maternal speech*“ či používáním opisu slova.

Lze shrnout, že kniha „*Dětská řeč a komunikace: poznatky vývojové psycholingvistiky*“ profesora Jana Průchy přináší chybějící článek v české odborné literatuře, týkající se problematiky osvojování si jazyka. Při studiu vývoje dětské řeči však doporučuji komparaci s druhou, česky psanou a aktuálnější publikací od Smolíka a Seidlové Málkové, z roku 2014. Kniha pojednává o vývoji dětské řeči u dětí intaktních, zájemcům o studium vývoje dětské řeči u dětí s narušenou komunikační schopností by tato publikace měla sloužit jako primární zdroj znalostí, na které by měli navazovat studiem již specifičtější odborné literatury z oboru logopedie. V závěru knihy uvádí autor následující slova, která nás přivedla na myšlenku napsat na tuto publikaci recenzi, a tím ji vřele doporučit odbornému čtenáři: „Pokud tato knížka při-

spěje k podnícení zájmu českých odborníků o toto téma a o tuto vědeckou disciplínu, bude záměr autora naplněn“.